

Max Dohle en Jeenke van Linge

‘Weten dat ik het geprobeerd heb’

Klaas de Jonge (1937) haalt in 1985 het wereldnieuws als hij de Nederlandse ambassade in Pretoria binnenstormt. Zuid-Afrika verdenkt hem van wapensmokkel voor het ANC en vraagt om zijn uitlevering. Nederland weigert. Deze patstelling maakt Klaas, die twee jaar ‘gevangen’ zou zitten op de ambassade, tot een wereldwijd anti-apartheidssymbool. *Groniek*-redacteurs Max Dohle en Jeenke van Linge zochten hem op en ontdekten zijn liefde voor Afrika. Wat volgt is een portret van een roerig leven en eigenzinnig mens.

Aan de Zeedijk – drie hoog – in hartje Amsterdam, doet een robuuste man de deur open. Al meteen bij binnenkomst maakt hij het informele karakter van de middag duidelijk: ‘Zeg maar Klaas’. Het interieur ademt de sfeer van ‘Donker Afrika’: Afrikaanse beelden en maskers sieren het kleine appartement. Als we hem ernaar vragen, vertelt Klaas bevlogen: ‘Ik heb een fascinatie voor Afrikaanse kunst’. De meeste kunst komt uit Centraal-Afrika, voornamelijk uit Oost-Congo, waar het een cultureel-religieuze functie had. Maar met de opkomst van presbyteriaanse bewegingen komt veel van dit cultureel erfgoed op de markt terecht, waar Westerse toeristen hun portemonnee trekken voor een authentiek stukje Afrika. Volgens Klaas zijn echter veel van deze beelden en maskers kitsch: ze zijn vervalst of op z’n minst ‘ouder gemaakt’. Hij haalt zijn schouders op: ‘Het is misschien niet politiek correct om zo’n grote verzameling te hebben, maar dat ben ik zelf ook niet altijd’.

De passie voor Afrika heeft Klaas tijdens zijn studententijd in Parijs opgedaan. Aanvankelijk studeerde hij antropologie, sociologie en demografie in Amsterdam, waar hij zich voornamelijk in India interesseerde. Toen hij naar Parijs vertrok om zijn studie voort te zetten leerde hij voor het eerst Afrikanen kennen. Hun levensstijl – de muziek en dans, de manier van omgaan tussen man en vrouw en de gastvrijheid – fascineert hem. Het is een passie voor de mens en de manier van leven: ‘Afrikanen hebben iets verschrikkelijk sociaals. Ik heb het idee dat ik in een warm bad stap als ik in Afrika kom. Op de een of andere manier voel ik me er verschrikkelijk thuis’. In zijn Parijse tijd

ontkiemt zijn liefde voor Afrika, het continent waar hij in 1968 voor het eerst voet zet. Dat zijn keuze meer emotioneel dan wetenschappelijk is, typeert hem: 'Ik ben behoorlijk rationeel, maar als ik goed nadenk, zijn alle belangrijke beslissingen die ik heb genomen op vrij emotionele gronden tot stand gekomen'.

Transitional justice

Als we Klaas spreken is hij net terug uit Burundi, een land dat lange tijd geteisterd werd door etnische conflicten tussen Hutu's en Tutsi's. Nadat het in 1962 onafhankelijk werd, kwamen de Tutsi's, een minderheidsgroepering, aan de macht. Hoewel de verschillende Tutsi-regimes elkaar snel opvolgden werden de machtsposities steeds meer etnisch verdeeld. Dit leidde tot grote spanningen met de Hutu-meerderheid. De bom barstte in 1972, toen na een moord op enkele duizenden Tutsi's het door Tutsi's geleide bestuur en leger wraak nam en een groot deel van de Hutu-elite om liet brengen. Naar schatting vonden daarbij 200.000 Hutu's de dood en nog eens ruim 100.000 mensen sloegen op de vlucht voor het geweld. De Tutsi's leken voor de komende decennia verzekerd van de macht in Burundi. De Hutu's legden zich hier niet bij neer en het land kwam in een spiraal van politiek-ethnisch geweld terecht. In 1993 brak er een bloedige burgeroorlog uit die ruim tien jaar zou duren, met ongeveer 300.000 doden tot gevolg, dit maal in beide kampen. Pas in 2005 werden er voor het eerst vrije, democratische verkiezingen gehouden.

In Burundi was Klaas namens de organisatie Impunity Watch getuige van de tweede democratische verkiezingen van het land: 'Het was een lastige tijd, politieke debatten waren niet mogelijk en allerlei dingen waren niet bespreekbaar, het duurde zes maanden terwijl ik dacht dat ik met drie maanden klaar zou zijn'. Vooral de recente bloedige geschiedenis en de grootschalige corruptie – Burundi staat in de top vier van meest corrupte

Klaas geeft uitleg bij de Afrikaanse kunst in zijn huis in Amsterdam. Foto gemaakt door auteurs.

landen ter wereld – bemoeilijken de democratisering van het land.

Impunity Watch stelt zich ten doel dit soort getraumatiseerde samenlevingen weer in het reine te brengen met hun eigen verleden. De organisatie wil de burgermaatschappij opbouwen, een krachtigere stem geven en vooral verzoenen. ‘Daarbij luisteren we vooral naar de slachtoffers, want vaak wordt van bovenaf opgelegd: “Dit gaan we doen.” We denken vaak te weten wat goed voor ze is, zonder de slachtoffers daar zelf bij te betrekken. De organisatie probeert dus vooral op basis van wat de slachtoffers zelf willen, te kijken naar wat er moet gebeuren.’

Dit is helemaal in Klaas’ straatje. Hij houdt zich al jaren in heel Afrika bezig met *transitional justice*: een methode van rechtvaardigheid die probeert aan te sluiten bij de lokale cultuur. Dit betekent dat na een periode van grove mensenrechtenschendingen, enerzijds gekeken wordt naar hoe het beste recht gedaan kan worden – van internationale gerechtshoven tot waarheidscommissies. Terwijl het begrip anderzijds duidt op het debat over wat het doel zou moeten zijn van dit soort geschillenbeslechtingen: straffen, verzoenen, compenseren of de waarheid vaststellen. *Transitional justice* is daarmee een dynamische vorm van rechtspraak en waarheidsvinding die per cultuur en situatie opnieuw uitgevonden en toegepast wordt. Het is vooral een manier om tot een meer emotionele dan juridische oplossing te komen tussen slachtoffers en daders van mensenrechtenschendingen, meestal naast de standaard rechtspraak. Hoofddoel is om het traumatische verleden van een samenleving de rug toe te keren en het vizier op de toekomst te richten door vrede, verzoening en democratie voorop te stellen.

Het ritueel is in veel Afrikaanse landen een bruikbaar aanknopingspunt bij de cultuur van de slachtoffers. Klaas vertelt het verhaal van kindsoldaten in Mozambique, die vaak de schizofrene rol van zowel slachtoffer als dader belichamen. Op basis van traditionele gebruiken en verklaringen kunnen zij weer opgenomen worden in de samenleving. ‘Veel kindsoldaten waren van de pot gerukt. Ze hadden hun eigen families moeten doden om helemaal te breken met hun gemeenschap.’ Ze kampten met grote psychische problemen en hadden moeite om weer binnen de samenleving te functioneren.

Om deze jongeren toch weer op te kunnen nemen in de gemeenschap blijkt de traditionele psychologische aanpak van hun eigen rituelen het meest effectief. ‘Die kinderen zeggen: “De geesten van die mensen die ik gedood heb, dwalen rond en maken mij het leven moeilijk, en niet alleen mij maar ook de gemeenschap waar ik uit kom”’. Er wordt dan een offerritueel ingesteld om de geesten van de slachtoffers van zo’n kindsoldaat weer

tevreden te stellen. ‘Op een bepaald moment wordt dan gezegd: “We praten er niet meer over. We hoeven het verleden niet te vergeten, maar je hebt gezegd dat het niet meer zal gebeuren. En we hebben wat geplengd aan de slachtoffers, dus die kunnen ook nu hun gang gaan; ze zijn tevreden.” En dat is de manier waarop zo’n jongen weer geaccepteerd kan worden.’

Als we suggereren dat *transitional justice* misschien ook toegepast kan worden in ons Westerse rechtssysteem, wordt Klaas enthousiast. In zijn soms monotone gemompel – dat van iemand die zijn verhaal nu al voor

Beelden in de woonkamer van Klaas. Het rechter beeld symboliseert een oude man, die door zijn levenswijsheid in staat is de wereld vanuit verschillende kanten te bekijken. Foto gemaakt door auteurs.

de zoveelste keer vertelt, klinkt nu opwinding door: ‘Absoluut! Kijk, aan de ene kant gaat het in ons strafstelsel om het straffen van de dader en niet om de gevoelens van het slachtoffer. Maar als een vrouw bijvoorbeeld verkracht is, dan wil zij waarschijnlijk wel weten: “Waarom heb je dat gedaan? Ik had toch gezegd dat ik het niet wilde!”’. Klaas tikt fanatiek met zijn wijsvinger op tafel om zijn punt kracht bij te zetten. ‘Er wordt dan wel tegen haar gezegd: “Dat is heel naar voor je”, en ze kan hulp krijgen, maar als de vrouw dat wil, vind ik dat de rechter uitleg van de dader moet kunnen eisen. Het kan voor de verwerking van haar traumatische beleving erg goed zijn’.

‘En dit is een van de belangrijkste lessen van *transitional justice*: dat als je dit soort trauma’s wilt oplossen, je vooral naar de slachtoffers moet luisteren’, vervolgt Klaas. Niet alleen omdat het slachtoffer hiermee geholpen wordt, ook de samenleving en de dader kunnen belang hebben bij een confrontatie tussen dader en slachtoffer: ‘Neem bijvoorbeeld de problemen die we hier hebben met Marokkaanse jongeren die misdrijven begaan. Voor het begrijpen en oplossen zou er veel meer contact moeten zijn tussen dader en slachtoffer, zodat ze beter begrijpen wat ze gedaan hebben’.

‘Alleen, je moet wel heel voorzichtig zijn. Ik heb veel interviews gedaan met zowel daders – moordenaars – als slachtoffers, en ik vind slachtoffers interviewen vaak erg lastig’. De Afrikanist draait onbehaaglijk in zijn stoel

en begint vertwijfeld met de voicerecorder die voor hem op tafel ligt, te schuiven. ‘Je moet heel voorzichtig zijn, want mensen maken hun eigen verhaal en construeren hun eigen werkelijkheid’. Getuigenverklaringen kloppen daarom vaak niet met elkaar of een getuige spreekt zichzelf tegen. Het valt Klaas vaak zwaar een getraumatiseerde getuige op inconsistenties in zijn verhaal te wijzen: ‘Dan slaan ze vaak helemaal op tilt: “Je vertrouwt me niet!” Bij slachtoffers voel je aan de ene kant sympathie maar aan de andere kant kun je ze ook niet zomaar laten kletsen’.

‘Maar bij daders vind ik dat dus helemaal niet lastig’. De Afrikanist vervalt in een dialoog met zichzelf en een ingebeelde moordenaar: ‘Als iemand zegt: “Ja, ik was daar, maar ik heb niet meegedaan, ik heb alleen gekeken”, dan zeg ik: “Nee, je was met die en die en je bent verantwoordelijk geweest voor het doden van die man.” “Nee, helemaal niet!” En dan zeg ik: “Nu moet je niet liegen, want het staat in verschillende verklaringen, en die heb ik gelezen.” Dan verandert het verhaal en dan krijg je even ruzie, maar dat is veel makkelijker aan te gaan dan met slachtoffers. Je hoeft niet iedereen met zachte handschoentjes aan te pakken’.

Pretoria

Dat je Klaas zelf ook niet altijd met zachte handschoentjes hoeft aan te pakken, blijkt als hij vijftienvintig jaar geleden het wereldnieuws haalt omdat hij op 9 juli 1985 de Nederlandse ambassade in Pretoria is binnengevlucht. Twee weken eerder was hij gevangengenomen door de Zuid-Afrikaanse politie, op verdenking van wapensmokkel voor de Zuid-Afrikaanse verzetsorganisatie African National Congress (ANC). Het ANC streed al sinds zijn oprichting in 1912 voor een niet-racistische samenleving. Een strijd die in de jaren '80 steeds heftiger wordt. Klaas heeft een grote afkeer van het racisme. Tijdens ons gesprek komt zijn gedrevenheid al snel naar voren. Hij wordt fel: ‘Het enorme onrecht! Gewoon op basis van huidskleur. Dat je nooit dezelfde kansen kunt krijgen, gebaseerd op allerlei pseudofilosofieën. Zeggen dat God het zo gewild heeft, terwijl we allemaal weten dat er politieke redenen aan ten grondslag liggen’.

In 1982 besluit Klaas, die op dat moment voor een ontwikkelingsproject in buurland Mozambique woont, dat hij zich actief wil inzetten voor de strijd tegen de apartheid. Als blanke kan hij het ANC informatie verschaffen waar de organisatie zelf niet aan kan komen. In een later stadium smokkelt hij explosieven en wapens langs controleposten, verscholen in een verborgen

compartiment in de kofferbak van zijn auto. Door gesprekken die hij voert met de mensen van het ANC, raakt hij ervan overtuigd dat de gewapende strijd een van de middelen is om de samenleving te veranderen: 'Ik was zoals bijna alle Nederlanders tegen apartheid. Maar in Mozambique zag je alle ellende die het apartheidregime ook daar te weeg bracht. Al die aanslagen op het platteland, door een rebellenbeweging met steun uit Zuid-Afrika. En toen dacht ik: "Ik zit hier zogenaamd voor een ontwikkelingsproject, maar wat er nu moet gebeuren, is dat in deze regio de apartheid verdwijnt." De apartheid destabiliseerde heel Zuidelijk Afrika. Er moest wat gedaan worden.'

Hoewel Klaas actief deelneemt aan de gewapende strijd van het ANC, vindt hij het ook interessant om vanuit een wetenschappelijk oogpunt naar de organisatie te kijken: 'Ik was ook nieuwsgierig natuurlijk, als socioloog-antropoloog vond ik het ook heel interessant om bij zo'n beweging betrokken te zijn, om te kijken hoe dat ging'. Volgens Klaas is niet zozeer de gewapende strijd van het ANC van betekenis geweest, maar vooral het psychologische effect dat daarvan uitging. 'Het was meer het geven van een teken. De strijd was voldoende om de bevolking het idee te geven dat de blanken niet zo machtig waren als iedereen dacht. Zo van: die zijn ook kwetsbaar, die lui bloeden ook en die zijn ook bang voor het ANC. In de tijd dat ik vast zat op de ambassade heb ik het straatgebeuren zien veranderen. Toen ik voor het eerst in Zuid-Afrika kwam, begin jaren '80, liepen de mensen met hun ogen neergeslagen: een blanke keek je niet in het gezicht. In de jaren daarna, toen er van alles gebeurde en er steeds meer mogelijk werd, zag je ze gewoon de blanken aankijken. Ze waren niet meer zo schuw en gingen niet meer opzij. Je zag dus zelfs in het gedrag van mensen op straat veranderingen. Mensen waren gewoon aan het feesten als er weer een actie gelukt was'. De propagandawaarde van een guerrillastrijd is volgens Klaas dan ook erg belangrijk. Het geeft de mensen het vertrouwen dat verandering mogelijk is.

Klaas beseft dat hij in dit opzicht ook belangrijk is geweest voor het ANC en zijn strijd tegen de apartheid. *Hijzelf* wordt een propagandaobject vanaf het moment dat hij in 1985 de Nederlandse ambassade binnenvlucht. Zijn ontsnappingsplan beraamde hij zelf. Tijdens zijn gevangenschap in het beruchte politiebureau John Vorster Square in Johannesburg, moet Klaas wapenbewaarplaatsen van het ANC aanwijzen. Hij wijst enkele plaatsen aan, wetende dat de Zuid-Afrikaanse politie deze bewaarplaatsen leeg zal aantreffen. Slechts één keer gaat het mis, de door Klaas aangewezen bewaarplaats is nog niet leeggehaald door het ANC. Hij baalt en voelt zich een verrader, maar de politie maakt hier later dankbaar gebruik van en verklaart aan het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken, dat

een groot aantal wapens is aangetroffen. Omdat hij een eerlijk proces ondenkbaar acht en om te laten zien dat hij zich niet verslagen voelt, vat Klaas het plan op om te ontsnappen.

Als Klaas weer met de agenten van de geheime dienst op pad moet, dit keer om plaatsen aan te wijzen waar hij verkenningsmissies uitvoerde voor het ANC, treedt zijn plan in werking. Hij lokt zijn bewakers het gebouw van de Nedbank in, wetende dat op de eerste verdieping de Nederlandse ambassade gevestigd is. Hij vertelt zijn bewakers dat hij ze wat op de tweede etage wil laten zien. De agenten geloven zijn verhaal, zich niet bewust van het feit dat ook de ambassade in het gebouw zetelt, en laten zich via de trap meevoeren naar boven. Maar als Klaas bovenaan de eerste trap het bord van de ambassade ziet, pakt hij zijn voetboeien op en zet een sprint in. In eerste instantie komt hij niet verder dan de receptie van de ambassade. Hij schreeuwt zijn naam en vertelt dat hij een politiek gevangene is. Maar al snel wordt hij door zijn bewakers weggesleept, opnieuw ingerekend en weggevoerd naar het bureau van de veiligheidsdienst in Pretoria. Zijn komst is echter niet onopgemerkt gebleven, ambassaderaad Hendrik Bentinck van Schoonheten komt net aanlopen en ziet het gevecht tussen Klaas en zijn bewakers.

Op 19 juli 1985 wordt Klaas na politieke druk vanuit Den Haag weer netjes teruggebracht naar de ambassade, omdat zijn bewakers niet het recht hadden het Nederlandse grondgebied van de ambassade te betreden, laat staan een Nederlander daar tegen zijn wil in mee te nemen. De verhitte verhoudingen tussen Nederland en Zuid-Afrika bekoelen daarmee echter niet. De Zuid-Afrikaanse overheid dient meteen een uitleveringsverzoek in. Nederland weigert hierop in te gaan omdat er geen uitleveringsverdrag is. Klaas wordt nog steeds verdacht van het overtreden van de wapen- en ammunitiewet. De veiligheidsdienst beweert hiervoor bewijs te hebben, in de vorm van de eerder door Klaas aangewezen volle wapenopslagplaats. Dit brengt het ministerie van Buitenlandse Zaken in een lastig parket. Zij moeten Klaas bescherming bieden, maar kunnen zijn criminele activiteiten niet ontkennen. Hierdoor ontstaat een bizarre situatie, waarbij er wordt gekozen voor een middenweg: Klaas wordt niet uitgeleverd, maar mag ook niet naar huis. Het gebouw van de Nederlandse ambassade in Pretoria, omringd door tientallen agenten, wordt zijn thuis. Een plaats waar hij uiteindelijk ruim twee jaar zal verblijven.

Rond Klaas ontstaat niet alleen een diplomatieke rel, maar ook een mondiale mediahype. Dit tot groot genoegen van Klaas, die een lange neus trekt naar de Zuid-Afrikaanse geheime dienst. 'Het feit dat ik ze te slim af was geweest en ontsnapt was, was voor een geheime dienst, die zichzelf een beetje vergeleek

met Mossad, niet te verkroppen. Zo hebben ze van mij – een kleine vis – een grote vis gemaakt'. Op ironische wijze merkt hij op: 'Ik denk dat mijn invloed als propagandamateriaal groter is geweest dan mijn militaire bijdrage'.

Zelfs als de ambassade naar een ander gebouw verhuist blijft Klaas achter, bewaakt door twee ongewapende Nederlandse marechausseeleden. De ambassade krijgt geen toestemming om hem mee te nemen waardoor de situatie almaar complexer wordt. President Botha wil de onschendbaarheid van het oude kantoor opheffen, maar de Nederlandse regering gaat hier niet mee akkoord. Gedurende zijn verblijf in de ambassade zijn er ook nog plannen van het ANC geweest om hem te bevrijden. 'Lui uit mijn eenheid zeiden: "We gaan hem bevrijden." Ik had nog wel contact met hen en wist dat ze dat van plan waren. Op een bepaald moment zeiden ze: "Laat hem daar maar zitten, hij schijnt er goed tegen te kunnen en hij maakt een hoop rommel." De relatie tussen Nederland en Zuid-Afrika is nog nooit zo slecht geweest als in die tijd'.

Pas op 7 september 1987 dient zich een oplossing aan. Klaas maakt deel uit van een complexe Franse gevangenenruil en komt vrij. De bevolking staat buiten als hij de ambassade mag verlaten. 'Ze stonden te zwaaien en vierden feest'. Maar er waren ook blanken die het niet eens waren met zijn vrijlating. Klaas vertelt over een blanke die obscene gebaren naar hem maakte. Over het algemeen maakt hij zich niet druk om dergelijke reacties. Behalve wanneer ze van mensen komen die dicht bij hem staan: 'Als mensen belangrijk voor me zijn, omdat ik ze hoog acht en zeggen: "Ik vind het vreselijk wat je gedaan hebt", dan doet het me wel wat, dat vind ik wél erg'.

Verantwoordelijkheid

In *Dagboek van Pretoria* beschrijft Klaas zijn ervaringen tijdens zijn gevangenschap op de ambassade. Het is een selectie van fragmenten die geen kwaad konden ten tijde van de publicatie in 1987. Klaas zal altijd 'die man van Pretoria' blijven. Het verbaast hem dat hij soms ook door de jongere generatie hierop wordt aangesproken. 'Het vleit wel, maar soms heb ik er ook wel last van, dat ik denk van: "Jezus alweer Zuid-Afrika!" Ik heb nog zoveel andere dingen gedaan!'

Negatieve reacties over zijn werkzaamheden voor het ANC krijgt hij nog maar zelden. 'Soms zeggen mensen wel: "Het was jouw strijd niet, hoe kon je nou geweld gebruiken?" Dan probeer ik uit te leggen waarom het in die situatie voor mij een rechtvaardige strijd was. Als we hem vervolgens vragen of hij

geweld altijd een rechtvaardig strijdmiddel vindt, antwoordt hij: ‘Toen wel en ik heb er nooit spijt van gehad. Maar iedere situatie moet op zich bekeken worden. Sommige mensen waren bang dat ik altijd dit soort dingen zou doen’. Toen hij bijvoorbeeld naar Brazilië ging om daar aan een universiteit les te geven over Afrika, werd hij bij zijn inschrijving op de Nederlandse ambassade op het matje geroepen bij de ambassadeur. Die vroeg hem op indringende wijze wat hij hier kwam doen en of hij soms weer hetzelfde van plan was als in Zuid-Afrika. Klaas ergert zich aan dit soort mensen die meteen denken: “God, daar heb je hem weer, die idioot, die extremist!” Ik ben geen extremist, maar ik zie wel dat je soms keuzes moet maken en dat de situatie bepaalt dat je binnen een onderdrukkend regime dingen doet waarvan je van te voren niet had gedacht dat je daarin zo ver mee zou gaan’.

Klaas komt op ons over als een zachtaardige man die extreme dingen heeft gedaan. Al snel krijgt hij het etiket ‘extremist’ opgespeld. Wat vindt hij daarvan? Stoort het hem? Hij haalt zijn schouders op: ‘Ach, er zijn zoveel gekke dingen op mij geplakt’.

Terugkijkend op Pretoria, hoe ziet Klaas zichzelf? Is hij een vrijheidsstrijder, held of terrorist? We vragen hem of hij vindt dat hij doden op zijn geweten heeft. Hij kijkt naar zijn handen en lijkt zich even af te vragen of er bloed aan zit. Hoe dan ook, hij zal ze niet in onschuld wassen. Zacht antwoordt hij: ‘Ja, ik heb waarschijnlijk doden op mijn geweten. Dan bedoel ik niet dat ik ze zelf gedood heb, maar dat ik de wapens geleverd heb, daar ben ik verantwoordelijk voor’. En terwijl wij ons de vraag stellen of er überhaupt helden met schone handen bestaan, vervolgt hij: ‘En dan kun je zeggen: “Dat is jammer”, maar ik denk dat het gezien de oorlogssituatie een gerechtvaardigde strijd was. Dat is natuurlijk een moeilijk begrip. Hoe ver ga je, waar zijn de grenzen? Het is een persoonlijk keuze. Je kunt niet zeggen dat ik het moest doen, en daarom ben ik verantwoordelijk. Het was voor mij een strijd die zinvol was om te strijden’.

Het is duidelijk dat Sartre niet slechts zijn boekenkast siert, maar dat hij hem ook echt gelezen heeft. De filosoof stelt zich ten doel een mens te schetsen die de verantwoordelijkheid voor zijn eigen bestaan op zich neemt. De mens is ‘gedoemd om vrij te zijn’ en daardoor verantwoordelijk voor alle keuzes die hij maakt in zijn leven – voor zowel de dingen die hij verkiest te doen als voor die hij verkiest na te laten. Toekijken hoe onrecht zich als een schouwspel aan ons voordoet is er voor Sartre niet bij. Het is een houding die we in Klaas herkennen. Hij koos er niet alleen voor de strijd tegen de apartheid in Zuid-Afrika de zijne te maken, maar weigert vervolgens ook de

verantwoordelijkheid voor de gevolgen van zijn daden af te schuiven. Klaas moest het niet doen, hij koos ervoor. Zelfs tijdens zijn gevangenschap in Pretoria klinkt een echo van Sartre door in zijn handelen. Klaas ziet zijn gevangenschap als onvervreemdbaar zijn situatie. Daarin is hij vrij zijn eigen houding te verkiezen: als voortzetting van de strijd sieren anti-apartheidposters zijn kamer, schrijft hij zijn *Dagboek uit Pretoria* en hij laat zich niet gek maken door de treiterijen van de Zuid-Afrikaanse wachters die hem onder zijn raam met de dood bedreigen.

‘Tja, dat ben ik zelf een beetje’. Eenogig masker waar Klaas een bijzondere band mee heeft. Foto gemaakt door auteurs.

Toch vaart Klaas niet op hetzelfde blinde kompas van idealisme als Sartre, die tot 1956 het Sovjetregime hartstochtelijk bewierookte. ‘Ik geloof in niets zaligmakends. Ik denk dat je altijd op je *qui vive* moet blijven. Je moet je afvragen: tot wanneer kan ik met mezelf leven, want de enige maatstaf ben jijzelf’.

Aan het einde van ons gesprek staat de eigenzinnige wetenschapper op en loopt enthousiast vertellend langs zijn uitgebreide collectie Afrikaanse kunst. Hij stopt bij een eenogig masker, dat prominent aan de muur hangt. ‘Tja, dat ben ik zelf een beetje’. Hij neemt zijn bril af en tikt met het pootje tegen zijn rechteroog. Het is van glas. Klaas vertelt dat hij in 1987 zijn bagagekuis op het station in Nijmegen leeg aantreft. Bij de balie vertellen ze hem dat ze de kuis met zijn spullen openstaand hebben aangetroffen. Er blijkt niets gestolen te zijn. Maar later, als hij de kleren uit de kuis aantrekt, krijgt hij een hevige ontsteking aan vooral zijn rechteroog. Een arts weet het niet te redden. Voor het rechteroog krijgt hij later een prothese.

Klaas vermoedt dat het een wraakactie is geweest van de Zuid-Afrikaanse geheime dienst. Het strooien van giftig poeder in kleding was een van hun beproefde methodes. ‘Ik kan het alleen niet bewijzen, maar andere vijanden heb ik niet’, verzucht hij en het lijkt alsof het hem ook niet zo veel meer kan schelen wie er verantwoordelijk voor is. Hij loopt in gedachten verzonken naar het raam en werpt een blik op de vrolijke stoet van SAIL Amsterdam die onder zijn raam voorbijtrekt. Dan draait hij zich weer naar ons om: ‘Ik wil alleen maar weten dat ik het geprobeerd heb’.